

A.Gergely András

Kutatókaland Magyar Lászlóval

Sebestyén Éva kötetéről

AZ AFRIKANISTA

néprajzkutató Sebestyén Éva (Porto Egyetem, Portugália, Afrikai Kutatások Központja) ritkán jelentkezik kötetnyi anyaggal. Ez hangozhatnak sommás ítéletképpen, meglepetésként, meg akár elismerésként is – különösen ha mostani, az ELTE Eötvös Kiadója által közrebocsátott kötetét mérlegeljük.¹ Céлом bevallottan az utóbbi, a mérlegelés és elismerés, még akkor is, ha a kötet súlyán mérését némi távolságtartással végzem el, nem lévén afrikanista. Magyar(országi) kutatók, még ha messzi földrészekkel foglalkoznak is, időről időre mégis kötetnyi opusszal állnak elő, ez pedig Sebestyén Éváról nem mondható el. Nos, nem mintha azért lenne így, mert csak lazszálgat az erdőszélen, vagy portugál nyelvoktatásból próbál megélni, mivelhogy afrikanista néprajzszókból egyet sem tud elartani Magyarország, nemhogy tucatnyit... Hanem mert – mint az az előszókból kiderül – a pontosan húsz évvel ezelőtt Angolában megkezdett első adatgyűjtésére nagyjából mostanság lehetett már azt mondanía: a tétova sejtésen túl eljutott valamedig, ami a Magyar-rejtély megfejtését illeti, s most egy jó ideig már kevésbé a forráskutatás, inkább a meglepetések fogják talán befolyásolni vagy részben „átírni” kötetének forrásanyagait. Bár nem az írott, felkutatott, közreadott egykorú dokumentumokat,

hanem talán a kiegészítő tudást, az értelmezéseket, a máskéntgondolásokat, a más forrásokra támaszkodó apróbb pontosítgatásokat. Ebben a kötetben ugyanis a 111. és a 281. oldal között legfőképpen forrásokra lelünk, részint elsődleges gyűjtésre, részint annak kontextusaiban fontos forrásanyagra, valamint néhány mellékletre, grafológiai írásmintára, Magyar leszármazottainak visszaemlékezésére.

Afrikanisták számára, vagy Afrika iránti érdeklődésből e folyóiratot kézbe vevő olvasóra számítva úgy gondolnám, nemigen kell Magyar Lászlót különösebben bemutatnom, hisz neve, írásai, forrásértékű levelei, korabeli közleményei minden (a földrész iránt érdeklődő) kutatót a felismerési élménnyel, az értékelő képzetten töltönek el... Csakhogy (s nem pusztán azért, mert az Afrika Tanulmányok olvasói nem kizárólag afrikanisták, hanem mert) éppen e kötet aprólékos átszűrése nyomán lehet kijelenteni: vajmi keveset tudunk a magyar kalandorok és Afrika-kutatók egyik leghíresebbjéről. A könyv Kaland és kutatás Afrikában – Magyar László életrajza címen jelent meg, kissé közérdeklődésre, populárisabb befogadásra éhező tónusba öltöztetve, de ez csupán a látszat, illetve épp a tényleges valóság, mivel a főhős élete és életműve alighanem ezzel a két-három szóval-fogalommal jellemezhető a legkonkrétabban. Sebestyén Éva 2008 decemberében az MTA egy csilli-villi előadótermében tartott előadást a kötet

¹ Sebestyén Éva: *Kaland és kutatás Afrikában. Magyar László életrajza.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2008. 288 oldal.

bemutatóját közvetlenül megelőzve (Magyar László és az MTA kapcsolata címen), de ottani szereplése is azt a képzetet keltette: valami mintha nem volna rendjén ezzel a jeles kalandorral...

Most, ezzel a 288 oldalas opusszal a Szerző kivételes alaposággal akadatolt forrásanyagot adott közre, melynek roppant mélységei és talányai szinte csak megerősítik a bizonytalanság közérzetét: Magyar László úgy volt, hogy nem akart lenni, úgy kutatott, hogy szinte csakis maga-magának csinálta, s ha nyomát keresi valaki, 17 évnyi angolai terepkutatásáról szinte csakis a korabeli tíz-húsz oldalas cikkek, levelek, apróbb iratok maradtak fenn, egyéb tevékenysége mintha végképp ellillant volna a történelem szelével... Holott az Afrika-kutatók jeles (bár szűk körű) csapatából lényegében az egyetlen, aki egész felnőtt életét (1818–1864) Afrikában töltötte, életmódját tekintve alapvetően afrikaivá vált, ott nősült, terepmunkáit ott végezte, naplóit ott írta, beszámolóit, útleírásait, országletrajzait és népismereti jegyzeteit a leggazdagabb kincstárat jelentik mindmáig – mégis, a kortárs hírforrások, követi jelentések, követségi posták, akadémiai levelezés, „pályázati” tervei és „szponzorkeresési” kísérletei is oly sok kétellyel körülvethetők, hogy a gazdag életmű szinte inkább a 19. század második felének (avagy kétharmadának) kalandirodalmához sorolható, nem pedig a tudománytörténet sablonos regisztereibe illő. „Életművének rekonstruálása egyenértékű egy régészeti ásatással, mely folyamán több egymásra rakódott rétegen keresztül kell lejutni a legutolsó rétegre, hátha megtaláljuk az egy-egy feltáratlan életszakaszára a megfelelő magyarázatot...” – írja a Szerző..., aki annyit bizonyítottatnak lát immár két évtizede, hogy Magyar László „élt, létezett, személyiségéből fakadóan lelkes, túlzott hangvételel írásai ellenére szavahihető ember és jeles felfedező volt”, de egyúttal azt is bevallja: „Nem tudjuk egyértelműen bebizonyítani, mikor és hol született, kik voltak a szülei, hol és mikor végezte, ha végezte a tengerészeti tanulmányait, honnan és hová utazott Európán belül és a világ körüli utazásai során. Saját magáról csak távirati stílusban ír, és csak sorai között olvasva

következtethetünk jól vagy rosszul egy-egy életszakaszára, tevékenységeinek mozgatórugóira, céljaira. Valójában az egész életpálya ellentmondások sorozatán alapul...”.

Már-már a bevezető sorokból is azt olvassa ki az ember, hogy a korabeli afrikai államokról, életéről, vallásról, gazdaságról, politikáról, népcsoportkapcsolatokról lelkes és ízes cikkekben fogalmazó kutató valami óriási „hantaboy” volt, aki megokoltan bujdokolt, szökött, surrant, vonulgatott Afrika térségeiben, s előtte Európában (a fiúmei tengerésziskolában), majd egy osztrák postahajón Brazíliába, Argentínába és Uruguayba menet, hogy azután az MTA-tól hiába remélt perui kutatási támogatás helyett Afrikában landoljon, a nigériai Kalabár szultánjának hajóparkját vezetve, 1848-tól pedig a Benguelai Királyságban időzve, megnősülve, karavánokat és kutatóutakat szervezve letelepedjen Biében, a helyi uralkodó vejeként komoly korabeli „vállalkozói” életútra elszánva. Részt vevő megfigyeléseit, földrajzi felfedezéseit, komoly térképészeti műveit Szemere Bertalan kívánta Párizsban angolra fordíttatni és „magyar ügyként” értékesíteni a Brit Királyi Földrajzi Társaságnál, szorgalmazva a kalandor nemzetközi karrierjének segítségét is. Angola lévén fő terepe, a briteket a portugálok előzték meg, díjazva akkori kutatóútjainak folytatását, műveinek kiadását – Magyar László azonban idehaza szeretne volna megjelentetni munkáit, talán a kis nemzet és apró európai nyelv pompájában bízva, talán csak apjának akarván bizonyítani, hogy mégis lett valakivé...

Sebestyén Éva szinte hiábavalóan kutatja át a Magyar László hagyatékot őrző hazai és külföldi intézmények tucatjait, az MTA-tól Kalocsán át Pannonhalmáig, Szabadkáig, majd Bécsen át Rijekáig, Portóig, Lisszabonig, Londonon át Bahiáig és Brazíliáig, hogy kétségtelen bizonyítékokat találjon a szombathelyi születésű, Dunaföldváron, Kalocsán, Pesten és Szabadkán iskolázódó félárvaról, aki törvénytelen gyerekként születik Horváth László néven, ezért gyámja, Magyar Imre csak felnőttkorában engedte meg a Magyar név használatát, amivel vi-

szont hősiünk bizton élt is világi kalandozásai során, s utóbbi nevén először 1848-ban folyamodik a Tudós Társaság támogatásáért, Hunfalvy János révén pedig 1857-ben jelenik meg első kötete dél-afrikai utazásairól... A talányos élet – Afrikán és Brazilián, Kubán túl egészen Szumátráig és Jávaig – közepette nemcsak egészségének romlásával, de kétes kalandokkal is gazdag: rabszolgalepek, nomád gyűjtögető életmód, felfedezői utak, földrajztudományi-térképészeti gyűjtés, portugál és osztrák kapcsolatok, halász-vadász életvitel, vállalkozói életszakasz rejtélyes területen, tudományos kutatói aspirációk..., ez így még a korabeli titkos ügynököktől sem elvárt életút. Idehaza Toldy Ferenc, Reguly Antal hivatott egyengetni Magyar László pályáját, de a hazai (és főleg a családi) fogadtatás hiánya, elmaradása miatt az akadémiai státust inkább a portugál kormánykapcsolatokra cseréli fel, melyhez utóbb a brit elismerés is társul. Megözvegyülvén, egészsége is megromolván már csak rabszolgáival osztja meg fogyatkozó vagyonát és életmódját. Az MTA, mivel pénzügyi nehézségek miatt a kutatóutakat támogatni nem tudta, sokszoros diplomáciai áttétellel képes csupán követni a felfedező életútját, s csak halála után négy évvel kezd érdeklődni a kutató holléte iránt... – miközben Magyar László csakis hazájának szeretett volna társadalomföldrajzi, vízrajzi, népismereti feltárásokat végezni. Lám, a társadalomtudományi kutatás már akkor sem volt az Akadémia prioritásai között...

A kötet a szinte követhetetlen életvezetési kanyarok, életút-cirkalmak leírása után megannyi páratlanul érdekes kontextussal gazdag. Ezek közt a rabszolga-kereskedelmi vonal a legkevésbé izgalmas, mellette a trópusi életkörülmények, a gyógyszerellátás nehézségei, az egészség- és betegség-fogalmak, a helyi népi gyógyászat eszközei, a felfedezések közepette gyűjtött megfigyelések, életmódleírások, földrajzi becslések pontossága, utolsó két hónapjának apró levélkéi, a kortársak és az utókor véleményalkotó nézőpontja személyét és művét illetően sokkal fontosabb és dokumentum-értékűbb, mint a kalandos életvitel, a morális vádak és a védelmező-mentés-kereső ítéletek köre. Még ezeknél is izgalmasabb azonban, amit meglepő módon talál Sebestyén Éva, hogy hozzásegítsen bennünket e nem mindennapi személyiség motivációinak, életútvezetési készségeinek, önigazoló mozgatórugóinak árnyaltabb belátásához: Magyar László és kortársainak írásaiból készített grafológiai elemzése, melyek „sorskönyvi” döntésekkel teszik áttekinthetőbbé a pályáiv alakulását és összehasonlíthatóvá a kor kiváló személyiségeinek tipológiáival. A kérdés itt Magyar László kifejezetten afrikai, afrikanista „boldogulása”, az adaptációs esélyek, a morális önkép, a nyugati civi-

lizáció és az afrikai életvilág konfrontációja, a lelki-erő és a túlélési stratégia-választás mikéntjei voltak. A Szerző a freudi regresszió („visszaesés”)-elemzésen túl Eric Berne és Erik Erikson alapművei nyomán próbál tisztázásokra törekedni Magyar László tizenöt apróbb írása alapján, s az a húsz oldalas blokk talán külön kötetbe kívánkozna – annál is inkább, mert nemcsak Magyar kilétét, énképét, életigenlő beállítódását, vitalitását mutatja ki vele Sebestyén Éva, hanem összeveti ezt a jelesebb kortársak hasonló árnyaltságú írásminta-elemzésével, köztük Magyar Imre, Szemere Bertalan, Hunfalvy János és Toldy Ferenc személyiségképével is. A kötet kiadós jegyzetanyaga nemcsak a források, hanem a szövegyszerű idézetek gazdag tárháza is, lényegében pótolja azokat az olvasmányokat, melyeket az érdeklődő ember sem okvetlenül talál meg egybegyűjtve (főként igaz ez a fordításokra, ismeretlen vagy külföldi levéltárakban meglelt anyagokra!). A függelék a térképeken, Magyar László rajzain, külföldi forrásközléseken túl mintegy százharminc oldalnyi levéltári dokumentumot tartalmaz, java része természetesen fordítás, ehhez járul még a grafológiai elemzések mérési jegyzőkönyvi anyaga és huszonöt oldalnyi képmelléklet is.

Az ELTE Eötvös Kiadója ezzel a művel – ha szándéka volt ez, ha nem – példázatos oktatási anyagot is létrehozott. Roppant kevesen lennének képesek hasonló életpálya-követésre, megközelítően vagy egyezően izgalmas életutak áttekintő felmutatására..., de ha képesek lesznek bárkik is, ez a mű kiváló kulcs egy reménytelenül reményteli kutatási életút megjelenítésére. A Szerző, bár főntebb megvádoltam az egyszeri olvasót is „megfogó” címadás szándékával, nemcsak Magyar László életútjában követte végig a talányok és titkok, megismerni- és megértenivalók sorát, hanem a maga antropológusi-néprajzosi kitérítésével maga is kalandot és kutatást valósított meg Afrikában, no meg azon messze túl is, hogy közelebb édesgessen bennünket a magyar afrikanisták által oly igézően sokra becsült Magyar László kilétének és rejtélyének problematikáihoz. Nem kíván ez koraérett jóslat lenni, de sajnos várható, hogy a mű meglehetősen kritikát és annál jóval kevesebb megértést fog elnyerni a mai kortársaktól..., talán sokkal kevesebbet, mint amennyit Magyar László kapott a maga átmeneti és lassúdan nyomkövető korától. De ez már talán ne legyen Sebestyén Éva gondja – amit létrehozott, az akkor is korszakos, ha nem követi másik három ilyen...! A Szerző a maga kalandját és kutatását éppúgy elvégezte, mint annakidején Magyar László tette volt. Az utókor meg majd mérleget von a teljesítmények, értékek, mérhetőségek és mérhetetlenségek terén...

JELENTESSE MEG KÖNYVÉT KEDVEZŐ FELTÉTELEKKEL!

Pécsi székhelyű kiadónk *rövid határidővel* és *kedvező áron* vállalja tanulmánykötetek, regények, esszék, útleírások, dokumentumgyűjtemények, szakdolgozatok, doktori értekezések kiadását.

A kiadási folyamat részét képező munkálatok összességét (kéziratgondozás, korrektúra, tördelés, borító- és belívtervezés, nyomdai előkészítés, nyomdai munkálatok, szállítás, terjesztés, árusítás) elvégezzük, igazodva az Ön igényeihez.

A hagyományos nyomdai szolgáltatások mellett modern gyorsnyomdai kapacitással is rendelkezünk, így kis példányszámban is ugyanolyan minőséget garantálunk, mint a nagyobb volumenű ofset nyomás

Néhány hét alatt kezében lehet saját könyve! Miért szalasztaná el?

2009 első felében megjelent könyveink

